

THEORETICAL ASPECTS OF DETERMINING THE ESSENCE AND STRUCTURE OF INFORMATION COMPETENCE OF STUDENTS OF A TEACHING INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Nazarevych V.

Teacher

<https://orcid.org/0000-0002-9499-8953>

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Sadova Street, 28, 20300*

***Анотація.** Еволюція суспільства нерозривно пов'язана з розвитком освіти: саме у цій сфері закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні та професійні передумови суспільного розвитку. Концепція нового соціального порядку суттєво відрізняється від попереднього, індустріального, завдяки виробництву та широкому поширенню знань у всіх сферах життєдіяльності людини на основі комп'ютеризації, що забезпечує широкий доступ до джерел інформації, високий рівень автоматизації обробки інформації у виробничій та соціальній сферах. У цих умовах раціональне розуміння світу набуває вирішального значення у пошуках найбільш оптимальних шляхів сучасного цивілізаційного розвитку. «Інформаційний вибух», що супроводжує становлення сучасного суспільства, призвів до зростання масштабів пізнавальної діяльності, переведення виробництва знань на інформаційно-технологічну основу, широкого використання комп'ютерів як засіб отримання нових знань.*

***Ключові слова:** компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, освіта, педагогіка, навчальний процес.*

Вступ.

Сучасний педагог повинен не тільки мати необхідний для професійної діяльності обсяг знань, а й уміти ними творчо користуватися у навчальній діяльності: визначати цілі пізнавальної діяльності; знаходити оптимальні способи реалізації поставленої мети; використовувати різноманітні інформаційні джерела; шукати та знаходити необхідну інформацію, оцінювати отримані результати; організовувати свою діяльність; співпрацювати з учнями.

Сьогодні грамотним фахівцем неможливо стати, не орієнтуючись у спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей, шкіл, напрямів, підходів, що реалізуються у сфері освіти. Йдеться про діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, технологічний та інші підходи. Зазвичай до аналізу категорії «підхід» звертаються до особливих періодів розвитку тієї чи іншої діяльності, зокрема, освіти, коли фіксуються принципові зміни або виникають нерозв'язні існуючими засобами проблеми. Освітній процес, з необхідністю вимагає використання певних методологічних підходів, зважаючи на те, що сам підхід існує як певний акцент усієї сукупності змісту, методів, засобів та способів діяльності, що застосовуються у педагогічному процесі [2,4].

Виклад основного матеріалу.

Аналіз великих і багатих матеріалів передового педагогічного досвіду щодо освітніх інновацій дозволяє бачити в кожному з сучасних підходів

концептуальну основу, особливості змісту та застосовуваних методик, наявність необхідного матеріалу для розуміння сутності процесу розвитку освіти [4].

Технологічний підхід в освіті, за думкою науковців, передбачає інструментальне управління навчальним процесом для досягнення поставлених навчальних цілей. Даний підхід дозволяє з більшою певністю передбачати результати навчання та керувати педагогічними процесами [1].

Застосування у навчальному процесі особистісно орієнтованого підходу навчання дозволяє навчатися в усвідомленні себе особистістю, у виявленні можливостей, що стимулюють самоствердження, самореалізацію та розвиток його неповторної індивідуальності.

Системний підхід дозволяє побачити всі елементи процесу навчання у взаємозалежній структурі – системі взаємопов'язаних складових елементів. Системний підхід передбачає визначення цілей функціонування освітньої системи, виділення її зв'язків з іншими системами [5].

Етап, 1960-1970 рр., характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція», створенням передумов розмежування понять «компетентність» та «компетенція». Орієнтоване на компетенції утворення формувалося в 1960-х роках у США в загальному контексті запропонованого професором лінгвістики Массачусетського технологічного університету Н. Хомські (1965 р.) поняття «компетенція» стосовно теорії мови, трансформаційної граматики. Н. Хомські показав фундаментальну різницю між компетенцією як знанням своєї мови промовцем – слухаючим і реальним використанням мови у конкретних ситуаціях [4]. У 1959 р. Р. Уайт категорію компетенції змістовно наповнив особистісними складовими, включаючи мотивацію. Пізніше вводиться термін «комунікативна компетентність», який уперше був ужитий 1965 року американським лінгвістом Д. Хаймсом. Поняття було використано як альтернативне поняттям «ідеальний комунікант» та «лінгвістична компетентність», запропонованим М. Хомським.

Етап, 1970-1990 рр., характеризується подальшою теоретичною розробкою категорій «компетентність» та «компетенція» та впровадженням теоретичних напрацювань у практику навчання (переважно рідної мови), а також у сферу управління та менеджменту. З того часу зарубіжні та вітчизняні дослідники для різних видів діяльності виділяють різні компетентності та компетенції. Діяльність Дж. Равена «Компетентність у суспільстві» (1984 р.) дається розгорнуте тлумачення компетентності як явища, що з великої кількості компонентів, багато з яких щодо незалежні один від одного. За Дж. Равен, деякі компоненти ставляться швидше до когнітивної сфери, інші - до емоційної, компоненти можуть замінювати один одного як складових ефективною поведінки.

Етап (1990-2001 рр.) – етап утвердження компетентнісного підходу як теоретичного постулату, що характеризується активним використанням категорій «компетентність» та «компетенції» в освіті. У матеріалах ЮНЕСКО наводиться коло компетенцій, що розглядаються як бажаний результат освіти. У 1996 р. Рада Європи запроваджує поняття «ключові компетенції», які мають

сприяти збереженню демократичного суспільства, відповідати новим вимогам ринку праці та економічним перетворенням. У їх складі: компетенції, пов'язані з інформаційним суспільством, такі як володіння інформаційними технологіями, розуміння можливостей їх застосування, сили та слабкості, здатність критичного ставлення до інформації, що поширюється, та реклами та ін; компетенції, пов'язані з формуванням здатності постійної самоосвіти, як основи безперервної підготовки у професійному плані, досягнення успіху в особистому та суспільному житті .. На етапі розвитку компетентнісного підходу вводиться поняття «педагогічна компетентність», до якої включаються «знання, вміння, навички, а також способи та прийоми їх реалізації у діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості» [4; 6].

Традиційний підхід, згідно з яким цілі освіти визначалися набором знань, умінь, навичок, якими повинен володіти учень, виявився недостатнім для формування професійно компетентного фахівця. Низка проблем, що потребують вирішення, у тому числі перевантаженість учнів знаннями, затребуваність яких сумнівна, у той час як школа не цілком навчає корисним вмінням, наприклад, пошуку та оцінки інформації та ін.. Необхідні індивідуалізація освітніх траєкторій та підвищення самостійності вчителя та викладача, що якісно та функціонально оновлює статус педагога в освітньому просторі можливий лише на основі широкого використання компетентнісного підходу в освіті. У цьому підході, на їхню думку, показаний такий вид змісту освіти, який не зводиться виключно до знання-орієнтованого компоненту, але передбачає оволодіння певними вміннями, які застосовуються на практиці педагогом. Таким чином, компетентнісний підхід висуває на перше місце не стільки володіння інформацією, скільки вміння вирішувати проблеми, що виникають у різних, у тому числі і в нових професійно-педагогічних ситуаціях [3].

Компетентнісний підхід виходить з позиції: у процесі навчання людина має набути конкретних практикоорієнтованих знань і розвинути певні соціально та професійно важливі якості, завдяки яким вона зможе стати успішною в житті.

До теперішнього часу немає єдиної класифікації компетенцій, так само як і немає єдиної точки зору на те, скільки та яких компетенцій має бути сформовано у студента у процесі здобуття вищої педагогічної освіти. У науковій літературі виділяють такі групи компетенцій:

- Професійні (предметні) компетенції. Ці компетенції у зарубіжній літературі розглядають як «готовність та здатність на основі предметних знань і навичок вирішувати завдання та проблеми доцільно, методично правильно, а також оцінювати результати» , тоді як вітчизняні дослідники визначають їх як професійні прийоми, навички, технології та методи предметної галузі навчання.

- Базові (ключові) компетенції. Дані компетенції визначають як здатність розмірковувати в абстрактних термінах, здійснювати аналіз і синтез, бути лідером, вирішувати завдання, адаптуватися, працювати як у команді, так і самостійно» , загалом – це компетенції, якими повинні володіти всі люди, незалежно від їхньої професійної приналежності.

- Соціально-особистісні (персональні) компетенції – це певна сукупність компетенцій, що відносяться до самої людини як до особистості та взаємодії особистості з іншими людьми, групою та суспільством .

- Інформаційні компетенції розуміються як знання, уміння, навички та способи діяльності, націлені на самостійну та успішну участь у професійній діяльності з використанням комп'ютерних технологій [3].

Трансформація освіти у високотехнологічну сферу актуалізує педагогічні дослідження та розробку проблем, пов'язаних із формуванням інформаційної компетентності майбутніх спеціалістів. Особливу роль у становленні інформаційно-компетентного педагога відіграє освіта, здобута у вищому навчальному закладі, орієнтована на практичні навички, на здатність застосовувати знання у нових педагогічних умовах та ситуаціях. Важливими такого підходу є як загальні математичні та природничі дисципліни, так і загальнопрофесійні навчальні предмети, спрямовані на оволодіння комп'ютерними технологіями студентами педагогічного вузу. Зокрема, застосування комп'ютерних технологій у процесі навчання у вузі підвищує професійні можливості студентів, тим більше, що педагогічна культура майбутнього вчителя має включати й такі професійні знання, уміння, навички та досвід діяльності, які у своїй сукупності мають назву «інформаційна компетентність» (далі – ІК) [6].

У контексті цієї роботи провідними категоріями є «компетенція», «компетентність», «інформаційна компетенція», «професійна компетентність», «інформаційна компетентність». Незважаючи на те, що ці терміни активно використовуються в науковій та навчальній літературі, нормативній і повсякденній розмовній лексиці, проте, трактування понять, що стоять за ними, досі залишається багатозначним. Перш ніж визначитися з терміном «інформаційна компетентність», як ключовим для даної роботи, необхідно виявити основні існуючі підходи до визначення та самі визначення понять – «компетенція» та «компетентність» [4].

У сучасній педагогічній літературі категорії «компетенція» та «компетентність» набули широкого висвітлення. Аналіз праць провідних вітчизняних вчених дозволяє виділити кілька підходів до визначення понять «компетенція» та «компетентність» .

Компетентність же бачиться дослідниками як володіння, володіння людиною відповідною компетенцією. На думку авторів, компетентна людина – це володар відповідними знаннями та здібностями, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю сферу та ефективно діяти в ній [2; 5].

Розуміння термінів «компетенція» та «компетентність» із змістовної, діяльнісної та результативної сторін дозволяє найточніше уявити сутність цих понять стосовно сфери освіти. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє дати узагальнене визначення терміну «компетенція», як отримані в результаті навчання у вузі знання, уміння, навички та способи діяльності, спрямовані на успішну професійну самореалізацію; а «компетентність» як здатність і готовність використовувати набуті та розвинені у вузі компетенції для вирішення навчальних та професійних завдань.

На основі аналізу наявних у науковій та методичній літературі характеристик можна визначити інформаційну компетенцію, як набуті в результаті навчання конкретні знання, уміння, навички та способи діяльності, націлені на ефективне прийняття рішень у навчальній та професійній діяльності за допомогою використання комп'ютерних технологій [5].

У нормативні документи та повсякденну практику сучасної української вищої освіти міцно запровадився термін «професійна компетентність». Погляди теоретиків щодо цього терміна також неоднозначні. У психолого-педагогічній літературі поняття «професійна компетентність» визначається як:

- а) сукупність знань та умінь, що визначають результативність праці.
- б) комплекс знань та професійно значущих особистісних якостей.

За певної відмінності наведених та інших трактувань поняття, у всіх них є когнітивний та емоційний елементи, лексично по-різному оформлені. Узагальнивши наявні визначення, можна трактувати термін «професійна компетентність» як сукупність інтегрованих знань, умінь та досвіду, а також особистісних якостей, які дозволяють педагогу ефективно проектувати та здійснювати свою професійну діяльність.

Висновок.

Таким чином, можна констатувати, що постійне оновлення поняттєво-категоріального апарату педагогіки та освіти супроводжується активним осмисленням багатьох нових категорій та понять, до яких належать, зокрема, і поняття «компетенція», «компетентність», «інформаційна компетентність» та інших., діапазон наявних визначень яких у час дуже широкий. Таке положення можна пояснити тим, що автори підводять під свої визначення різні підстави (у ряді випадків у конкретні визначення включається докладний опис структурних елементів; у деяких трактуваннях наголошується на універсальності шуканого визначення).

Якщо виходити з визначення «поняття» як форми раціонального пізнання, що відображає в узагальненій формі предмети та явища дійсності та зв'язку між ними за допомогою загальних та спеціальних ознак, у яких виступають властивості предмета та явища, то можна сказати, що початок розробки поняття «інформаційна компетентність» сягає своїм корінням в кінець 90-х гг. ХХ століття і продовжується до теперішнього часу [1; 4].

Присутність у літературі різних визначень термінів, свідчить, з одного боку, про плюралізм думок у цій науковій галузі, з іншого – робить необхідним визначення місця інформаційної компетентності в рамках компетентнісного підходу. Тому важливою для сучасної педагогічної науки продовжує залишатися проблема класифікації компетенцій та компетентностей.

Слід зазначити, що під ці групи компетенцій підведено різні підстави. По-перше, вони поділяються на ті, які стосуються всіх людей і в той же час діляться за своєю націленістю на цілком певні характеристики (якості, властивості) людей. По-друге, це група компетенцій, в основу якої закладено практикоорієнтований підхід, до якого слід віднести й інформаційні компетенції [2].

Варто наголосити, що практично всі дослідники наголошують на

важливості інформаційної та комунікаційної компетентностей, значущості та взаємозв'язку даних компетентностей у житті випускників вузів. Треба зазначити, що інформаційна та комунікативна компетентності виконують інтегративну функцію з огляду на те, що розвиток когнітивної компетентності неможливий без уміння працювати з інформацією, що ця інформація необхідна у навчанні студентів, яке неможливе без вступу до комунікаційних процесів.

Література:

1. Акусок А.М. Теоретичні засади формування змісту загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 21 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. №3. С. 23-30
3. Кисельова О. Б. Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09. ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Харків, 2011. 20 с.
4. Майборода Г.Я. Технологічний підхід у професійній підготовці соціальних педагогів: теоретичний аспект. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(37), Issue: 75*. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 2015 С. 68-71
5. Марцева Л. А. Педагогіка і психологія вищої школи : навч. посіб. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2022. 150 с.
6. Потапюк Л. М. Теоретичні аспекти компетентнісного підходу в контексті професійної підготовки фахівців інженерно-педагогічного профілю. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2018. № 1 (15). С.180-185.

References:

1. Akusok A. M. (2009) Teoretychni zasady formuvannya zmistu zahalnopedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Theoretical principles of the formation of the content of the general pedagogical training of the future teacher]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.01. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv., 21
2. Holovan M. S. (2008) Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu [Competence and competence: theory experience, theory of experience]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 3. pp.23-30
3. Kyselova O. B. (2011) Formuvannya kompetentnosti samoosvity u maibutnikh pedahohiv v umovakh informatsiino-navchalnoho seredovishcha [Formation of competence of self-education among future teachers in the conditions of an informational and educational environment]: KhNPU imeni H. S. Skovorody. Kharkiv, 20.
4. Maiboroda H. Ya. (2015) Tekhnolohichniy pidkhid u profesiinii pidhotovtsi sotsialnykh pedahohiv: teoretychniy aspekt [Technological approach in professional training of social teachers: theoretical aspect]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III(37), Issue: 75*. Cherkaskyi natsionalnyi universytet imeni Bohdana Khmelnytskoho. pp. 68-71
5. Martseva L. A. (2022) Pedahohika i psykhohohiia vyshchoi shkoly [Pedagogy and psychology of the higher school]: navch. posib. Zhytomyr: Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska

politekhniku». 150

6. Potapiuk L. M. (2018) Teoretychni aspekty kompetentnisnoho pidkhodu v konteksti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv inzhenerno-pedahohichnoho profilu [Theoretical aspects of the competence approach in the context of professional training of engineering and pedagogical specialists]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelja. Seriiia «pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky*. 1 (15). pp.180-185

Abstract. *The evolution of society is inextricably linked with the development of education: it is in this sphere that social, psychological, general cultural and professional prerequisites for social development are laid. The concept of the new social order is significantly different from the previous, industrial one, thanks to the production and widespread dissemination of knowledge in all spheres of human life based on computerization, which provides wide access to sources of information, a high level of automation of information processing in the industrial and social spheres. In these conditions, a rational understanding of the world becomes crucial in the search for the most optimal ways of modern civilizational development. The "information explosion" that accompanies the formation of modern society has led to an increase in the scale of cognitive activity, the transfer of knowledge production to an information-technological basis, and the widespread use of computers as a means of obtaining new knowledge.*

Key words: *competence, competence, education, pedagogy, educational process.*